

سراج الدین ارموی

محمد دوئمز (آذرلو) - زنجان

سراج الدین اورموی محمد دؤنمز (آذرلو) – زنجان

سراج الدین ارموی

محمد دؤنمز (آذرلو) – زنجان

سراج الدین اورموی، آذربایجانین آدلیم حکیمی و دوشونری ۵۹۴ هجری ایلده اورمییه ده آنادان اولوب، ایلک تحصیلینی اوز آناپوردوندا بیریتیب و سونرا تحصیل اوچون مسلمان اولکله لری گزیب و زمانین عالیملریندن علملر اویرنن، ایلک باشدا حلب و سونرا آنادولویا. [1] دن درس آلمیشدیر (۱۱۵۶-۱۲۴۲/موصله، تانیتمیش فیلسوف کمال الدین موسا ابن یونس (۵۳۴-۶۲۰ اوزللیکله قونیا گنتمیش و ۴۰ ایلدن آرتیق اورادا یاشامیش، تدریسه مشغول اولموش، سلطان علا الدین کیقباد سلجوقی (حکومتی ۶۱۶-۶۳۵ ایللری) نین دقتینی اوزونه چکمیش و قونیا نین قاضیسی اولموشدور (۶۲۴ ه). داها سونرا آباخان ایلخانی بوتون (آنادولودا قاضی القضاات اولدوغو فرمانینی (۶۵۵ ه) امضالامیشدیر (ریاحی، ۱۳۶۹، ۱۲۵

بؤیوک آذربایجان فیلسوفو، طبیعت شناس عالیمی، اجتماعی-سیاسی خادیمی سراج الدین اورموی اورتا عصرلرده علمی-فلسفی فیکرینی زنگینلشدیرمیش شخصیتلریندیر. بونا گؤره ده آذربایجان علمین بؤیوک سیمالاری خاطر لایاندا، شرق مشائیه مکتبیین گؤرکملی نمایندهسی سراج الدین اورموی نین آدینی چکمدن کئچمک مومکون دئییلدیر

۶۸۲ جو ایلده قونیا دا وفات اندیب و اورادا قویلا نیبیدیر سراج الدین اورموی

مقاله متنی

اورتاعصر لر شرق علمیندن سوز دوشنده آذربایجانین بیر سیرا گؤرکملی متفکرلری خاطر لانییر. مشهور فیلسوف سراج الدین محمود ابوبکر او غلو اورموی ده علم ساحه سینده ساییلیب-سئچیلنلردن اولوب. آذربایجاندا سراج الدین اورموی ارتینین تدقیقاتچیسی فلسفه علملری دوکتورو ذاکیر ممدون اورموی حقیقده مقاله لر و کتابلار یازمیش و کتابلارینی تورکجه میزه چئویرمیشدیر.

اورموی نین علمی و معلم لیک فعالیتی دؤورونون عالیم و متفکرلری طرفیندن یوکسک دیرلندیریلیب. منبع لرده قئید اولونور جو عصرین تورک تاریخچیسی ابن بی بی (اوامر العلاییه فی امور العلاییه) «عالی ایشلره دایر علاء الدین امرلری» - ۱۳ کی، دنیا دایرله رینده، روزگار... کیتابیندا آذربایجان فیلسوفو باره ده بئله یازیب: «... عالیملر پادشاهی، اماملار سلطانی، خالقا نمونه میدانلاریندا بیرینجی عالیملردن، فضیلتلی فیلسوفلاردان بیرینجی لیگی اونون آلماسی هنج کسده فیکیر آیریلیگی دوغور مامیشدیر. او، علملرین بوتون ساحه لرینده، خصوصاً دینین و حقوق اساسلاریندا، منطقه، قانون شناسلیقدا و محاکمه یوروتمکده روزگارین «پارلاق سیماسی، عصرین نادیر شخصیتی دیر».

معاصرلری

سراج الدین اورموی نین درین بیلگیسی و دوشونجه سی عینی حالدا معاصرلری طرفیندن: نجم الدین نخجیوانی، افضل الدین خونجی، نصیر الدین توسی، صفی الدین اورموی و باشقالارینین یارادیجیلیغیندا گنیش و دریندن ایشیق لاندیریلیمیشدیر. یازیلی منبع لرده سراج الدین اورموی نین یارادیجی ضیالیلارا حؤرمه و سایغی یانا شدیغی خصوصی قئید ائدیلیلر. اونون جلال الدین مناسیب تیندن اطرافلی صحبت آچیلیر. تبریزی شمس الدین افلاکی نین «عارفلرین فضیلتلری» («مناقب ۱۲۰۷-۱۲۷۳) رومی ه العارفین») کیتابیندا مولانا بؤیوک منسب صاحبی اولان فیلسوفون دوستلاریندان بیر کییمی گؤستره ییلیر (افلاکی، ۱۳۶۲). «مولوی حکیم لره آراسی اولمامیشدیر؛ بونولا بئله بو ایکی بؤیوک دوشونرلر آراسیندا (حکیم صفی الدین و مولوی) قیریلماز ایلگی اولموش (ریاحی، ۱۳۶۹، ۱۲۵)، اورموی، مولوی نین آزاد فیکیرلرینه قارشلی چیخانلاری قیناییب، قاراگروهلاردان (قوروموشدور (ممدو، ۱۹۹۰، ۲۰۳).

اورموی حقیقده یازانلار

زمانین یازارلاری تاریخچی، شاعر، حکیم و بیلگیلرین چوخو اورموی حقیقده یازمیشلار؛ ابن العبری (۵۶۰-۶۳۸ / ۱۱۶۵-۱۲۴) اؤز تاریخ کتابی (تاریخ المختصر الدول) «دولت لرین مختصر تاریخی» کیتابیندا، سراج الدین اورموی نین فخر الدین رازی نین (شاگردی، منطق و فلسفه ده دایر سانباللی اثرلرین مؤلفی، قونانین باش قاضیسی کییمی یاد ائدیب. (ابن العبری، ۲۰۱۹، ۲۳۴).

احمد تاش کۆپری زاده (۱۵۶۱-۱۴۹۵م) اؤز (موضوعات العلوم) «علملرین موضوعاتلاری» دایره المعارف اثرینده، منطق علمیندن بحث اندرکن فارابی و ابن سینانین اثرلریندن سونرا اورموی نین کتابلارینی بو ساحده علمی باخیشدان داها دیرلی (Taşlöpriade, 1975, 357) ساییب.

اورموی نین علمی یارادیجیلیغینین تدقیقینده تورک عالیمی حاجی خلیفه (۱۰۱۷-۱۰۶۷ / ۱۶۰۹-۱۶۵۷) نین (کشف الظنون عن اسامی الکتب والفنون) «کتابلارین و فنلرین آدلارینین آچیقلاماسی» اثری دیر. بو منبعده اورموی نین منطق و فلسفه دایر «نورلارین دوغوشلاری» کتابی عالیملر طرفیندن یوکسک قیمتلندیریلیر: «او، گۆرکملی عالیملرین اهمیت وئردیکلری، تدقیق و (Çelebi, 2008, 3., 1264). «تدریسی ایله ماراقلانندیقلاری، قارانیق یئرلرینی آیدینلاشدیرمیش اولدوقلاری بیر کتاب دیر

ذاکیر ممدو و علمی-تدقیقاتیندا گۆستریمیشدیر کی، سراج الدین اورموی نین اثرلرینده مشائیه فلسفه سی نین بوتون پروبلنملری گنیش آراشدیریلیمیش، وارلیق تعلیمی، ادراک نظریه سی و منطق مسئله لری دریندن تدقیق ائدیلمیش، مترقی سوسیال-سیاسی گۆروشلر و (۱۱۹۸) انتیک فیکرلر اؤز دولغون ایفاده سینا تامیشدیر. اورتاعصر آذربایجان فیلسوفلاری ایچریسینده سیراج الدین اورموی اؤزونه مخصوص فیکرلری ایله سنجیلیر (۱۲۸۸)

اثرلری:

یازیلی منبع لرده سراج الدین اورموی نین آشاغیداکی اثرلرینین آدی چکیلیر: (مطالع الانوار) «نورلارین دوغوشلاری»، (لطائف الحکمه) «حکمت اینجه لیکلری»، (بیان الحق) «حقین بیانی»، (مناهیج) «مئتودلار»، «ضدیتین مثاللارینا دایر رساله»، «دیالکتیکه ... دایر رساله لر»، «حکیمانه سؤزلرین اصلاحی»، «سوآلار» و

بو کتابلار ایچریسینده ان گنیش شهرت تاپانی «نورلارین دوغوشلاری» دیر. بو اثره اونلارلا شرح و حاشیه

۱۲۷۸/۶۵۶ جی ایله «نورلارین دوغوشلاری» کتابینا «نورلارین یازیلیب؛ ابو عبدالله احمد میکاییل اوغلو تبریزی

کیمی بؤیوک بیر عالیم (۱۲۹۱-۱۳۶۵ / دوغوشلارینی ایشیقلا ندیرمالار» آدلی تفسیر یازیب؛ حتا قطب الدین رازی نین (۵۶۹-۷۴۳

اونا بیر شرح یازمیشدیر. کتابین اصل بیر الیازماسی قاهره ده (مصر) خدیویه کیتابخانا سیندا ساخلانیلیر. الیازمانین اوزو هله ده

. ۶۵۶ جی ایله قونیا شهرینده خطاط اسماعیل ابن خلیل طرفیندن یازیلیبدیر- مؤلفی ساغ ایکن

جو عصرین تورک - ۱۳. یاشادیغی دؤورون عالیم و متفکرلری اورموی نین علمی و معلم لیک فعالیتینی یوکسک دیرلندیرمیشلر

ایللرده سلجوق سولاله سینین تاریخینه دایر قلمه آدیغی «عالی ایشلره دایر ۱۲۸۲-۱۲۸۵ / تاریخچی سی ابن بی بی ۶۶۰-۶۶۳

علاء الدین امرلری» کیتابیندا (ابن بی بی بو کتابی سلطان علاء الدین کیقباد سلجوقیه تقدیم ائتمیشدیر) آذربایجان فیلسوفو باره ده

مجلسلرینده حکومت حیرانلیقلا دانیشیر. ابن بی بی نین وئردیگی خبره گۆره، گۆرکملی حقوق شناس عالیم سلطان علاء الدین کیقبادین

اشتیراک ائدیردی

عالی‌مین ان مشهور اثری (مطالع الانوار) «نورلارین دوغوشلاری» دیر؛ بو کیتابین منطقه دایر حصه‌سینین قاهره‌ده خدیویه جی ایلین ایول آییندا قونیا شهرینده خطاط اسماعیل -۱۲۷۸ کیتابخانا‌سیندا ساخلانیلان الیازماسی سراج‌الدین اورموی‌نین ساغلیغیندا، ابن خلیل طرفیندن کؤچورولوب تاماملانیب. فیلسوفون بو کیتابینین همین حصه‌سی قطب‌الدین رازی‌نین اونا یازدیغی شرحه بیرلیکده تبریز، استانبول و تهران‌دا مختلف ایللرده چاپ اندیلیب. دیگر ایری اثری اولان (لطائف الحکمه) «حکمت جی ایله تهران‌دا چاپ اندیلیب. (غلامحسین یوسفی، ۱۳۵۱). فیلسوفون مختلف -۱۳۵۱ جی ایله یازیلیب، -۱۲۵۷ «اینجه‌لیکلی اثرلرین الیازمالاری ایران‌دا مختلف کیتابخانا‌لاریندا ساخلانیلیر و بیر سیرا بیلیم‌پوردو تئزلرینده ده ایشله‌نیلیمیشدیر.

اجتماعی-سیاسی گؤروشلری

اورموی آراشدیرمالاریندا وارلیغی اونون قارشیلیغی اولان «یوخلوق» آنلایشی ایله بیرگه گؤتوروب: «موجود اولان هر شئی «بیر سببین نتیجه‌سی‌دیر. همین سبب ده دیگر بیر سببله نتیجه‌لنیر. بو، سونسوز دوام اندیر.

او، حاکم‌لیک کیمی بیر چوخ وظیفه صاحب‌لرینین تکلیف‌لرینی ایشله‌ییب حاضر لاییب. «عدالتی سلطانین بیر گونلوق عدالتی. آلتیش ایلین عبادتیندن یاخشی‌دیر» حکمونو دؤنه‌دؤنه تکرار لاییب

واجیب و مومکون وارلیغی سبب و نتیجه علاقه‌دارلیغیندا گؤتورن سراج‌الدین اورموی، اونلارین هر ایکیسینی ازلی و ابدی کمیت، کیفیت، مکان و وضعیت گؤره باش وئریر. اولدوز تانیما - حساب ائتمیشدیر. فیلسوفا گؤره، حرکت اون قونودان دؤردونه ساحه‌سینده ماراقلی فیکیرلر سؤیله‌مین اورموی دؤورونون علمی نائیلیتلرینه بیه‌لندیینی ثبوت ائتمیشدیر. اونون انسان اورقانیزی حقیقده ده ماراقلی فیکیرلری دقتی جلب اندیر. ادراک نظریه‌سی، منطق و سوسیال-سیاسی گؤروشلری ده اؤز دؤورونه گؤره مترقی اهمیت داشیمیشدیر.

فیلسوف حرکت، مکان و زمان قونولارینین ایضاحینی وئریر. او، حرکت حاقیندا دانیشارکن شرق عالیملری ایله برابر افلاطون، ارسطو و باشقالارینین موافق فیکیرلرینی ده گؤزدن کئچیریب. اورموی‌نین منطقی ارسطو و اونون دوام‌چیلارینین تعلیمینه اساسلانیب. گؤسته‌ریلیر کی، ادراکی اهمیت داشییان منطقین اساس غایه‌سی حقیقته چاتماقدیر. عالیم معلوم بیلیکلره استناد اندهرک یئنی بیلیکلره چاتماغی مومکون ساییب. او، اینسانلار آراسینداکی مناسبتده عدالتی هر شئیدن، حتی عبادتدن ده اوستون توتوب

رازی‌نین حقوقا دایر سراج‌الدین اورموی ابن سینانین و افضل‌الدین خوجی‌نین فلسفه‌یه دایر، ابوحامد غزالی‌نین و فخرالدین کیتابلارینا دیرلی شرحلر یازمیشدیر. او، بیر حقوق‌تانییان عالیم و دولت خادمی کیمی عدالتین حقوق برابرلیینه اساسلانماسینا داها چوخ دقت یئتیرمیشدیر. عالیم یازیر: «بئله‌لیکله، عدالت اودور کی، رعیتی بیر-بیری ایله حقوقجا برابر اندیر و اؤزلرینی ده رعیتله «حقوقجا برابر توتورلار

ادراك نظريه‌سینده، جانسیز جسملره نسبتده جانلیلاری، جانلیلاردان دا انسانی اوستون توتوب یازیر: «انسانین سایر جانلیلاردان
«اوستونلویو اوندادیر کی، اینساندا آیریجا و عمومی شئیلر حقیقنده معلومات، هابنله، درک انتمه قوه‌سی و آلتی واردیر

سونوج:

سراج الدین اورموی عالیم، فیلسوف و فقیه اولاراق اجتماعی-سیاسی خادیم کیمی ده توپلومون خدمتینده اولموش و علمی اثرلر
یازماقلا اوزونو دونیا دوشونرلر آراسیندا اوزونو ثبوت ائتدیرمیشدیر. اونون یازدیگی کتابلار هله بیزیمله‌دیر و بشریتین گله‌جه‌یینه
ایشیق ساچیر. بیر تورک عالیمی اولاراق، اورمودان آنادولویا کؤچموش و تورک فلسفه‌سینی داوام ائتدیرمیش. او، تورکجه ده
یازیرمیش، هر یاندا اولوردوسا، ایستر کلاسلاردا، ایستر محکمه لرده و تومان-بازاردا تورکجه دانیشیرمیش. او محکمه رینده
عرقیندن آسیلی اولمایاراق خالق آراسیندا عدالتله حکم ائدیردی. بونو یازدیگی اثرلرده ده گؤروروک

قایناقلا:

ابن العربی، تاریخ المختصر الدول، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۲۰۱۹

احمد افلاکی، مناقب العارفین، تصحیح: تحسین یازیچی، چاپ افست: تهران، دنیای دانش، ۱۳۶۲

محمد امین ریاحی، زبان و ادب فارسی در قلمرو عثمانی، تهران، نشر پاژنگ، ۱۳۷۲

Katip Çelebi, Keşfu'z-Zunun, 5 Cilt, Çeviren: Rüştü Balci, İstanbul, 1300h, tıkrar çap: 2008.

Mustafa b. Abdillah, Hacı Halife Katip Çelebi, Keşfü'z-Zünun - Esami'l-Kütüb ve'l-Fünun, 2 cilt,

Nicat Ə. Siracəddin Urməvi (1198-1283) // Müdrüklük məbədi.- Bakı : Nərgiz, 2005. - S. 157-187.

Tahkik Eden; Şerafəttin Yaltkaya, Rıfat Bilge, İstanbul, 1971.

Zakir Məmmədov. Siracəddin Urməvi. Bakı, 1990;

Zakir Məmmədov. Azərbaycanca XI–XIII əsrlərdə fəlsəfi fikir. Bakı, 1978.

كمال الدين موسى ابن يونس موصلده اثيرالدين ابهرى، سراج الدين اورموى، نصيرالدين طوسى و دؤورون ديگر طبيعئتشناس فيلسوفلارينين معلمى دير. [1]

هئچ بير دىنى تعصبكش ليهه بول وئرمعين عاليمين درس كلاسلاريندا تكجه مسلمانلار دئييل، خريستيانلار و يهوديلر ده اشتراك اندير ميشلر